

„Jássiban és Bukarestben is vagyunk papi szeminar, de már jól tudjuk, hogyha a mű fiaink a Regátban tanulnak papságot, el fogják felejteni édes magyar nyelvük szólását, mert úgy történt minden csángó fiúval, kik ott papok lettek. Jassi Püspökünk csak tiszta csángó fiú, de nem ért magyarul semmit, de nagyon gyűlöli és tilcsa beszélni vagy énekelni a templomokban a magyar nyelvet.”

Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, 1987. Egy moldvai csángó férfi levele Domokos Pál Péterhez 1931-ben. 259–260.

„Hirdetmény

Mi, Bákó vármegye, Ferdinánd községének bírója, Bákó megye prefektusának 1938. május 3-án kelt 7621. számú rendelete alapján a község lakosságának tudomására hozzuk, hogy a községében vagy más nyilvános helyeken nem szabad más nyelven beszélni, csak románul.

A katolikus templomokban az istentiszteletet csak románul és latinul szabad mondani.

A papoknak és kántoroknak nem szabad egyházi éneket más nyelven énekelni, csak románul és latinul. A papoknak és kántoroknak erre vonatkozólag rendelkezésük van. Mindenkit szigorúan megbüntetünk, aki ez ellen vét.

Kelt ma, 1938. május 5-én

Bíró P. H. Jegyző
Setur. Tinca”

Román nyelvű hirdetmény Ferdinánd (ma Nicolae Bălcescu) faluban. Közli: Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, 1987. 195.

ILYÉS ZOLTÁN

A moldvai csángók

Trianon után az addig tulajdonképpen „határon túli magyaroknak” is tekinthető moldvai csángók egyszerre az utódállamok legnagyobb létszámú magyar kisebbségével – az erdélyi magyarsággal – kerültek egy államba. Ez akár előmozdíthatta volna a moldvai csángók magyar nyelvű oktatását, vallásos és kulturális életét, magyar identitásának erősítését – egyszóval nemzeti integrációját, de ez különböző okok miatt nem valósult meg. Elsősorban a román nemzetállam a moldvai csángók ügyében kérelhetetlen nemzetiségi politikája, a moldvai katolikus egyház egyértelmű nemzeti elkötelezettsége akadályozta ezt az integrációt. A moldvai csángóknak nincsenek a történeti Magyarország magyarságával közös élményeik, nincs tudáskészletük a nyelvújítás és a nemzeti ébredés korából, ami pedig meghatározó a nemzeti identitás szempontjából.

A moldvai csángóság eredetét, nyelvjarását, kultúráját tekintve nem egynemű. Maig tartják magukat azok az elképzelések, miszerint a moldvai csángók az Etelközben maradt magyarok utódai, akik magukba olvasztották a később érkező nomád csoportokat, főleg a kunokat. Lükő Gábor 1932–33-ban végzett kutatásai nyomán vált egyértelművé, hogy a moldvai magyarok őseinek egy része

a középkorban telepedett ki és a Szamos és Tisza-völgyi magyar kultúrkör örököse, másik részük pedig a 18. századi székely menekülés és kitelepülés nyomán került a mostani helyére. Lükő megállapításait történeti, nyelvészeti és tárgyi néprajzi vizsgálatokra alapozta, ezek nyomán a mai szaktudomány megkülönbözteti a Románvásár (Roman) környéki archaikus kultúrájú északi csángókat, a Bákó (Bacău) melletti déli csángókat és a Szeret, Tázló és Tatros mellékén élő székely csángókat.

A csiki származású Domokos Pál Péter 1929–1933 között végzett moldvai népköltészet- és népdalgyűjtései a székely és összmagyar rokonszenv felébresztésén túl, az ötödik magyar népzenei dialektusterület megrajzolásához is hozzásegítettek. A moldvai csángók történetének egyik legalaposabb, megfélelő forrásfeltárással és -kritikával megírt összefoglalását Mikecs László jelentette meg 1941-ben.

A két világháború között a moldvai csángókra fokozott nacionalista nyomás nehezedett: a vasgárdisták minden más felekezetű, etnikumú csoporttal szembeni militáns türelmetlensége nem kímélte a nyelvükben már jelentős részben asszimilálódott moldvai



Máriafalvi búcsúsok 1950 körül



A bogdánfalvi Petrás János és családja Domokos Pál Péter felvételén, 1933



Hímző asszonyok Lészpeden

csángókat sem. Ez a körülmény is ösztönözte Iosif Petru Palt, a moldvai ferencesek vezetőjét, aki megalkotta a moldvai csángók román eredetének teóriáját (1941), amely máig meghatározó szellemi befolyást gyakorol a román felfogásra és a moldvai katolikus egyházi elit fontos önlegitimáló öröksége. A román állam ezen kívül megbízást adott dr. Petre Râmneanțunak a kolozsvári egyetem Nagyszebenbe költöztetett Higiéniai Intézete munkatársának, aki fizikai antropológiai és vérvizsgálatokkal a rasszbiológia legrosszabb hagyományainak megfelelően kimutatta a moldvai csángók román eredetét.

A második világháború alatt, 1941–1942-ben a bukovinai székelyek hazatelepítésével egy időben néhány moldvai csángó faluból (pl. Klézse, Lábnik, Gajcsána) is telepések érkeztek először Bácskába, majd a kitelepített svábok helyére Tolna és

Baranya megyei falvakba. A háború utáni 1946–1947-es szárazság következtében ismételt kitelepedés indult meg Magyarországra a hatóságok meglehetősen ellentmondásos hozzáállása mellett: a magyar hatóságok tartottak a tömeges kitelepedéstől, félve, hogy az Észak-Erdélyben is precedenst teremthet; a román hatóságok hol fékeztek, hol ösztönözték a kitelepedési folyamatot, a csángók közül sokan lefizették az engedélyező bukaresti hatóságokat.

A második világháború után a kommunista hangoltságú Magyar Népi Szövetség a Csángóföldön iskolaszervezésbe kezdett: 1948–1959 között – kisebb-nagyobb megszakításokkal – 35 magyar tannyelvű iskola működött, amire máig gyakran hivatkoznak pozitív értelemben. A moldvai csángó iskola-kezdeményezés a román tanügyi hatóságok ellenséges magatartása, a római katolikus egyház nyílt vagy burkolt ellenpropagandája, majd a Magyar Népi Szövetség feloszlata miatt nem lehetett sikeres. Az iskolákat 1953 után megszüntették, illetve fokozatosan elszorvasztották. Az is az igazsághoz tartozik, hogy a moldvai csángó közösségek nyelvállapota, román kölcsönszavai miatt az irodalmi magyar nyelv nagyon sok gyermek számára idegen volt (egy abban az időben kisiskolás lábnyki férfi szerint a tanulók egyáltalán nem értették a tankönyvükben pl. „*A kukorica hántása és fosztása*” olvasmánycímét). A Székelyföldről érkező oktatók egy része nem tudott románul, illetve képzetlen volt. Helyi magyar intézményrendszer és magyar hivatali nyelv hiányában az otthon csak magyarul beszélő szülők sem voltak igazán motiváltak a magyar iskolák fenntartásában. A helyenként élénk kulturális életet szervező Magyar Népi Szövetség kommunista és ateista propagandája is elidegenítő hatású volt az erősen vallásos közösségekben. A szomszédos román közösségekben ki is alakult egyfajta hamis képzet a moldvai csángók erősen baloldali, kommunista beállítódásáról.

A második világháború utáni 20 esztendőben intenzív népköltészeti gyűjtéseket végzett Jagamas János, Faragó József és Kallós Zoltán. Az archaikus moldvai-kárpáti román eredetű tánc kultúrát Kallós Zoltán és Martin György kutatta. Kós Károly, Szentimrei Judit és Nagy Jenő a moldvai csángó népművészetről közölt monográfiát. Munkásságuk, majd a folkloristák és néprajzosok fiatalabb nemzedéke – Halász Péter, Pávai István, Pozsony Ferenc és mások – kutatásai nyomán a moldvai csángóság Európa folklorisztikailag egyik legjobban feltárt néprajzi csoportjának mondható. Különösen

KRONOLÓGIA

1882 A jászvásári (Iasi) római katolikus egyházmegye megalapítása

1916–1917 Az első világháború hadi eseményei érintik a csángók által lakott területeket. 1917 tavaszára a német és osztrák-magyar csapatok ellentámadása nyomán a front Moldvában a Szeret vidékén stabilizálódott

1929–1933 Domokos Pál Péter moldvai népköltészet- és népdalgyűjtései

1932–1933 Lükő Gábor néprajzi kutatásai a moldvai csángóknál

1938 Mihai Robu moldvai római katolikus püspök betiltott minden magyar nyelvű vallásos megnyilvánulást

1941–1948 Több hullámú moldvai csángó kiköltözés Magyarországra. Először a második bécsi döntés nyomán körülbelül 1500 ember, majd 1945 után körülbelül 700 személy költözött Magyarországra elsősorban Lészpeditől, Gajcsánából, Lábnykból, Diószénből, Klézséről, Pusztináról.

1946–1947 Szárazság és éhínség Moldvában.

1948–1959 A Magyar Népi Szövetség kezdeményezésére a Csángóföldön sok akadállyal és hatósági akadályoztatással, kisebb-nagyobb megszakításokkal és változó számban összesen 35 magyar tannyelvű iskola működött.

1962–1963 A romániai mezőgazdasági kollektivizálás befejező fázisa, mely jelentékenyen érintette a döntően földművelésből élő csángó kisparasztoikat. A termelőszövetkezetek (kollektívek) megszervezése és az erőltetett iparosítás nyomán a férfiak egyre nagyobb számban vállaltak munkát az iparban.

Gyimesi csángók

A gyimesi csángók Moldva és Erdély határán, a Tatros folyó forrásvidékén és völgyében, a Gyimesi-szorosban élnek. Őseik a 17–18. században csíki székely és moldvai magyar és román falvakból vándoroltak ki. Fő foglalkozásuk a havasi állattenyésztés és a fakitermelés. A népi kultúra elzártsága révén a székely paraszti műveltség ősi rétegét őrizték meg. Településeik Gyimesfelsőlok, Gyimesközéppok, Gyimesbükk, Csüges, Kosteiek. (*Magyar Néprajzi Lexikon* alapján)

Barcasági/hétfalusi csángók

A barcasági csángók a 11. századi besenyő határőrök maradványai, akik Brassó közelében laknak. Magukat magyaroknak mondják, a szomszédos székelyek hívják őket csángóknak. A Szecselevárosban és Tatrangban lakó fő csoportjukat hétfalusi (Siebendorfer vagy Sapte Sate-i) csángóknak nevezik. A hétfalusi csángók a XI. századi magyar-besenyő határőrök maradványai, akik a Barcaság délkeleti szegletében Brassó közelében Szecseleváros (Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu), Brassótól távolabb Tatrang, Zajzon és Pürkerec önálló településein laknak. Ugyanide sorolják a többi barcasági magyar falu Apáca, Krizba, Barcaufalu, Halmány és Székelyszombor lakóit is. Az evangélikus vallás követői, melyet abban az időszakban vettek fel, amikor a brassói szászok jobbggyai voltak. A hétfalusi csángók, mivel kevés földjük volt, a szomszéd községekben és Brassóban vállaltak munkát. Az első világháború előtt sokan vándoroltak ki Romániába. Bukarestben a városi személyfuvarozásban (bérkocsi, később taxi) az 1930-as évekig meghatározó volt a szerepük. (*Magyar Néprajzi Lexikon* alapján)



Kereszt Külsőrekecsinben

a magyar nyelvterületen máshol nem ismert, vagy régebben elterjedt és mára megkopott, eltűnt régi stílusú népdalok, balladák, keservek, archaikus imádságok jelentenek mind az egyetemes európai, mind a magyar kultúra számára értékes örökséget. A román állam e hatalmas mennyiségű bizonyító erejű folk-lórányag ellensúlyozására támogatta azoknak a könyveknek a megjelentetését, amelyek a csángók erdélyi román származását hirdetik és az etnográfiai anyagot is egyértelműen románnak tartják. Ezek közül a leghíresebb és leghírhedtebb Dumitru Mărtinaş a moldvai csángók eredetéről írt 1985-ben kiadott munkája, amit 1999-ben angol nyelven is megjelentettek.

A moldvai csángók **egyházi helyzetét** jellemzi, hogy a 16. század utolsó harmadában gyakorlatilag megszűnt az erdélyi ferences rendtartomány pasztorációs illetékessége, a terület önálló missziós területként főleg bulgáriai, lengyel és olasz papokat kapott. A Iasi (jászvásári) római katolikus egyházmegegye 1884-es megalapítása nyomán általános lett a román prédikációs nyelv és a 20. század közepére lassan kikoptak azok a „gyákok” (deákok-kántorok), akik a közösségekben a magyar nyelvű népének, imádságok, zsolozsmák tanításával fenntartották a magyar nyelvű liturgikus gyakorlatot. Sok történet szól azokról a román érzelmű római katolikus papokról, akik gyermekkorukban még nem tudtak jól románul, édesanyjukkal lelkészként is magyarul beszélnek, de lenéznek híveik archaikus, román kölcsönszavakkal kevert beszédét, a magyar nyelvet az ördög nyelvének nevezik és templomukban üldözik a magyar beszédet. A magyar közbeszédben és a tudományos munkákban a *janicsár papok* alakja köré szövődött értékítélet nem

veszi figyelembe azt a nemzetállami nyomást és vallási türelmetlenséget, amely a 19. század közepétől a moldvai római katolikus egyházra nehezedett. Az adminisztratív erejében és eszköztárában is erősödő román nemzetállam egyedül az ortodox vallást ismerte el államvallásnak, a katolikus egyháztól nemcsak elvárta, hanem különféle eszközökkel ki is kényszerítette, hogy számolja fel sorában a másnyelvűséget, az idegen nemzethez vagy nyelvközösséghez való tartozást. Még az 1930–1940-es években is fenyegetésnek és diszkriminációnak voltak kitéve az állami hivatalok részéről a már teljesen elrománosodott római katolikus közösségek és lelkészek, akiknek vallásuk okán kétségbe vonták a románságát és kitelepítéssel fenyegették őket. Látható, hogy a római katolikus egyháznak sok esetben szimpla katolikus-ellenességgel is meg kellett küzdeni, ami afelé hajította, hogy magát románként határozza meg. Innen eredeztethető a Moldvában bevett, a katolikus univerzalizmusnak ellentmondó „román katolikus” (român catholic) megnevezés a római katolikus (romano catholic) helyett, amelyben kiérezhető a hívek nemzeti befolyásolására irányuló egyházi törekvés. A fentiek természetesen nem mentik azokat a római katolikus papokat, aki sokszor híveik könyörgése ellenére tiltották, üldözték a magyar nyelvet, nemritkán az államhatalmi szerveket is segítségül hívva, mint például a léspedi pap 1938-ban, aki csendőrkkel tartóztatta le a magyar nyelvű mise érdekében fellázadt falu kántorát, és házról-házra járva koboztatta el a magyar nyelvű ima- és énekeskönyveket. Az 1989 utáni kezdeményezések a magyar nyelvű liturgia moldvai bevezetésére már nem találtak közösségeikben széles támogatásra (a legelszántabban a pusztinai hívek egy része kérte a magyar nyelvű liturgiát). A lelkészek kategorikus elutasításán és fenyegetésein túl, a már generációk óta meghonosodott román nyelvű liturgia, a fiatalabb román nyelvűség, és a moldvai egyházi-liturgikus élet vitathatatlan virulenciája lehet ennek az oka. A magyar liturgia kérése nem talált visszhangra a Vatikánban sem, hiszen szempontjukból a magyar egyházi nyelv részleges bevezetése a moldvai klérus teljes elutasításával találkozva csak felesleges konfliktusokat gerjesztett volna, és a katolikus érdekek sem lennének így könnyebben képviselhetők az ortodox többségű Romániában; a Vatikán a hozzá érkezett ilyen tartalmú kéréseket mindig a jászvásári püspökséghez utalja. Így maradtak a titokban, magyarországi és erdélyi papok által, csekély számú közönség előtt celebrált misék és az

évente egyszeri hivatalos, a jászvásári egyházmegye által engedélyezett magyar nyelvű mise a bukovinai Cacicában, a moldvai katolikusok legfontosabb búcsújáró helyén.

A moldvai csángók **20. századi demográfiai helyzetét**, nyelv váltását és asszimilációját a hivatalos népszámlálások adataira alapozva, de azokat helyszíni nyelvészeti, néprajzi, szociológiai kutatások eredményeivel kiegészítve és ütköztetve érdemes felvázolni. Tánczos Vilmos történeti demográfiai elemzéséből kiderül, hogy a Moldvában élő katolikusok száma 1930–1992 között 109.953 főről 240.038 főre emelkedett. Ebbe még nem számította bele az Erdélybe költözött hozzávetőlegesen 50.000 főre tehető és a Regát (Órománia) többi részébe távozott kb. 15.000 moldvai csángót. E látványos növekedés (megháromszorozódás!) mögött azonban egyértelmű akkulturációs és asszimilációs folyamatok vannak, amelyek már a 19. század második felében megindultak. Míg 1930-ban a katolikusok 21,7%-a magyar nemzetiségűnek vallotta magát, 1992-ben ez az arány 0,8%-ra csökkent (1826 fő; ezek közül is mintegy félezer élhet moldvai csángó falvakban, a többi városban élő, többnyire Erdélyből származó személy). A nemzeti önmeghatározást tekintve úgy tűnik, hogy elérte célját a román nemzetállam és a jászvásári püspökség másfél évszázados identitáspolitikája, a moldvai katolikusok közül csak egy maroknyi csoport vallotta magát nemzetiségében is magyarnak. A nyelvtudás és a csángó-magyar kultúrában való otthonosság tekintetében természetesen egyáltalán nem eligazítottak a sokszor tendenciózus népszámlálások, ahol a lelkészek, a helyi hivatalnokok vagy az adatfelmérők előre sugallják a „helyes válaszokat”. Tánczos Vilmos helyszíni

terepbejárásai, személyes tájékozódása alapján megállapította az egyes csángó falvakban a magyar nyelvtudás arányát és az adatokat összegezve a Moldvában élő, magyarul is beszélő csángók számát körülbelül 62.000 főben állapította meg.

Az **Erdélybe kiköltözött moldvai csángók** jelentős része románul kommunikált a munkahelyén és lakókörnyezetében – még a Székelyföldön is. Pozsony Ferenc rámutatott, hogy ennek oka, a románsághoz való tartozás kínálta anyagi és szimbolikus előnyökön túl, a hatóságok megfélemlítő magatartása volt: a csángókat tiltották a magyar miséktől és ösztönözték arra, hogy román nyelvű misét kérjenek maguknak. Az archaikus magyar nyelv változatot sok román kölcsönszóval beszélő csángók székelyekkel kapcsolatos nyelvi-kulturális kudarcélményei is taszítoán hatottak, így a Moldvában megkezdődött asszimilációs folyamatok végeredményben magyar környezetben teljesedtek ki.

A **nemzeti önbesorolást, anyanyelvet** jelző számok mögött természetesen változatos identitás mintázatok, falvanként eltérő asszimilációs utak rejlenek. Pozsony Ferenc 1993-ban a Bákó megyei Csík településen végzett kutatásaiból kiderült, hogy a település lakóinak 41,8%-a magyarnak, 23,8%-a csángónak, 5,3%-a magyar csángónak, 5,9%-a román csángónak, 13,4%-a katolikusnak és 9,8%-a románnak definiálta magát. Hegyeli Attila a közeli Somoskán végzett hasonló felmérése alapján kiderült, hogy míg a megkérdezettek 35,9%-a csángó, 27,8%-a román és 22,8%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát, addig a nemzetiséget tekintve 44,3%-uk románnak, 36,1%-uk csángónak, 4,6%-uk magyarnak és 3% katolikusnak mondta magát. A sokféle

1990 Lészpedi, pusztinai és klézei római katolikus hívek a iasi püspöknél kértek magyar nyelvű misét.

1991 Pusztító árvizek Rekecsinben, Klézsén és Külsőrekecsinben.

1991, 1996 II. János Pál magyarországi látogatásakor az eléje járuló moldvai csángók írásos folyamodványukban kérték az anyanyelvi mise engedélyezését.

1999. május 7–9. II. János Pál romániai látogatása. A római katolikus püspöki kar kérése ellenére csak Bukarestre korlátozódó látogatást megkoronázó félmillió fős szabadtéri szentmisén nagyon sok moldvai csángó vett részt.

2001. május 4. Tytti Isohookana-Asunmaa finn raportőr jelentése nyomán az Európa Tanács parlamenti közgyűlése 9 pontban fogalmazta meg 1521 (2001) számú ajánlását a csángó kisebbség védelme ügyében.

2000–2001 Több csángó faluban a Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége szervezésében megkezdődött a tanórán kívüli magyar nyelvoktatás.

2006 Tekintettel a Iasi-ban élő, tanuló jelentős számú magyarra, havonta egyszer magyar nyelvű szentmisét tartanak a római katolikus székesegyházban.



*Forrófalvi asszonyok
mise után*

Bukovinai székelyek

1764-ben, Mária Terézia uralkodása alatt lezajlott madéfalvi vérengzés után Csíkból és Háromszékből Moldvába menekült néhány ezer székelyt 1776 és 1786 között a Habsburg udvar a romániai Bukovinába, a mai Suceva megye területére telepített. Bukovina Lengyelország első felosztása után (1775) került Ausztriához. Viszonylag gyéren lakott terület volt. A bukovinai székelyeket az 1880-as évek elejétől nevezték csángóknak a budapesti sajtóban, de a megnevezés hamis, maguk sem fogadják el. A székely telepes községek – Fogadjisten, Istensegíts, Hadikfalva, Andrásfalva és Józseffalva – hamarosan túlnépesedtek. (Két falujuk – Laudonfalva és Tomnátik – pedig a 19. század végére elnéptelenedett.) 1883-ban elkezdődött a visszatelepítésük Magyarországra. Ekkor alakulnak meg a máig létező al-dunai (Hertelendyfalva, Sándoregyháza, Székelykeve) székely falvak. Ugyanakkor az Arad megyei Gyorokra, 1888–92-ben és 1910-ben Dévára, 1892-ben Vajdahunyadra, 1900-ban Babsára (Temes megye), Vicére (Kolozs megye), Magyarnemegyére (Beszterce-Naszód megye), 1905-ben Marosludasra, 1910-ben a Hunyad megyei Sztrigyszentgyörgyre és Csernakeresztúrra költöztek át. Mindez 6-7000 főt érintett. 1930-ban Romániában, a bukovinai magyar falvakban 15.650-en éltek. 1941-ben a magyar állam a Bukovinában maradt székelységet a Jugoszláviától visszacsatolt területre, a bácskai volt szerb telepese falvakba költöztette. Innen 1944 őszén menekülniük kellett a Dunántúlra, ahol 1946-ban a kitelepített Tolna megyei svábok helyére költöztek, mintegy 13.000-en. Ma al-dunai (Pancsova környéki) és a Déva melletti falvak mellett döntően a Dunántúlon élnek a bukovinai székelyek. Fontosabb településeik: Bonyhád, Kakasd, Tevel, Egyházaskozár. (*Magyar Néprajzi Lexikon* alapján)



Búcsúsok a kacsikai kegyhelyen

– kutatók által felkínált – önbesorolás ellenére elmondható, hogy a csángók jó része római katolikus vallását tartja magáról a legfontosabbnak közlendőnek. Az identitásvizsgálatok eredményei aszerint is változhatnak, hogy milyen nemzetiségű a kutató vagy a kérdező. Ez arra utal, hogy az egymást kizáró nemzetállami törekvéseknek és történelem-olvasatoknak kiszolgáltatott csángók egyfajta – fel nem róható – kaméleon-magatartással igyekeznek alkalmazkodni az aktuális situációhoz. Térségünk versengő nemzetállamai azonban mindig egyértelmű identitást és elköteleződést várnak el, így válnak az egyfajta „előnemzeti” identitásformát képviselő csángók akaraton kívül egy kizáró diskurzus elszennvedőivé.

Az évszázados együttélés és a román iskoláztatás során identitásában, kultúrájában

számos román elemet integráló moldvai csángóságot nem lehet ugyanazzal a nemzeti mércével mérni és kárpát-medencei koordináta rendszerben szemlélni mint pl. az erdélyi magyarokat. A külső, magyar szemlélő számára értékként felfogott archaikus kultúra, régies magyar beszédmód, a folklórkincs a helyiek jó része számára az elmaradottságot, a szegénységet szimbolizálja, amit különösen a fiatalok szeretnének maguk mögött tudni. Ebben a helyzetben – magyar nyelvű intézményhálózat híján – sokak számára a modernizáció, a felemelkedés, az érvényesülés nyelve a román, vagy újabban az olasz és spanyol. Természetesen nem lehet lebecsülni a magyar nyelvű oktatási intézményekben 1989 után végzetek jelentőségét sem, ezek nagy része azonban munkalehetőségek híján nem tér vissza szülőföldjére, vagy nem tud



Bogdánfalva látképe az 1950-es években

szakmájában elhelyezkedni. A magyarországi vendégmunka – ha nem is tömeges méretekben – szintén hozzájárul a magyar nyelv presztízsnövekedéséhez, a nyelvtudás javulásához és a nemzeti identitás formálódásához: Lábnikban például 1990-hez képest 2001-ben érezhetően jobb volt a fiatalok magyar nyelvi kompetenciája, igaz sokan a pesti szleng elemeit keverték bele székelyes csángó beszédükbe. Ami az identitás posztmodern alakulását illeti: a moldvai katolikus egyháznak is számolnia kell a migráns csángó fiatalok szekularizációjával, elvilágiasodásával; az

egyháznak többé nem lesz olyan tekintélye, átfogó, életszabályozó szerepe, mint korábban, és ez nemcsak az erkölcs szabadosabbá válását, a hagyományos tekintélytiszteltet csökkenését, hanem az identitásválasztás és -váltás nagyobb szabadságát is előrevetíti.

A moldvai csángók eredendően földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkoztak, Jelen-tősebb **foglalkozási átrétegződés** a második világháború utáni iparosítás nyomán következett be. A csángó nők többnyire otthon, a kollektív gazdaságban (termelőszövetkezet) vállaltak munkát igen kis fizetségért,

IRODALOM

Arens, Meinolf: A moldvai magyarok/csángók kutatásának feladatai. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság 2005. 336–351.

Boross Balázs: „Majd egyszer leszen, de nem most” *Pro Minoritate* 2002/Tél. 48–62.

Csoma Gergely: *Moldvai csángó magyarok*. Budapest, Corvina Kiadó, 1988.

Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, Magvető Kiadó (ötödik, átdolgozott kiadás), 1987.

Halász Péter: A moldvai magyarok kendermunkája. *Népi kultúra – Népi társadalom* VII. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. 55–91.

Hatos Pál: Szempontok a csángókutatás kulturális kontextusainak értelmezéséhez. *Pro Minoritate* 2002/Tél. 5–16.

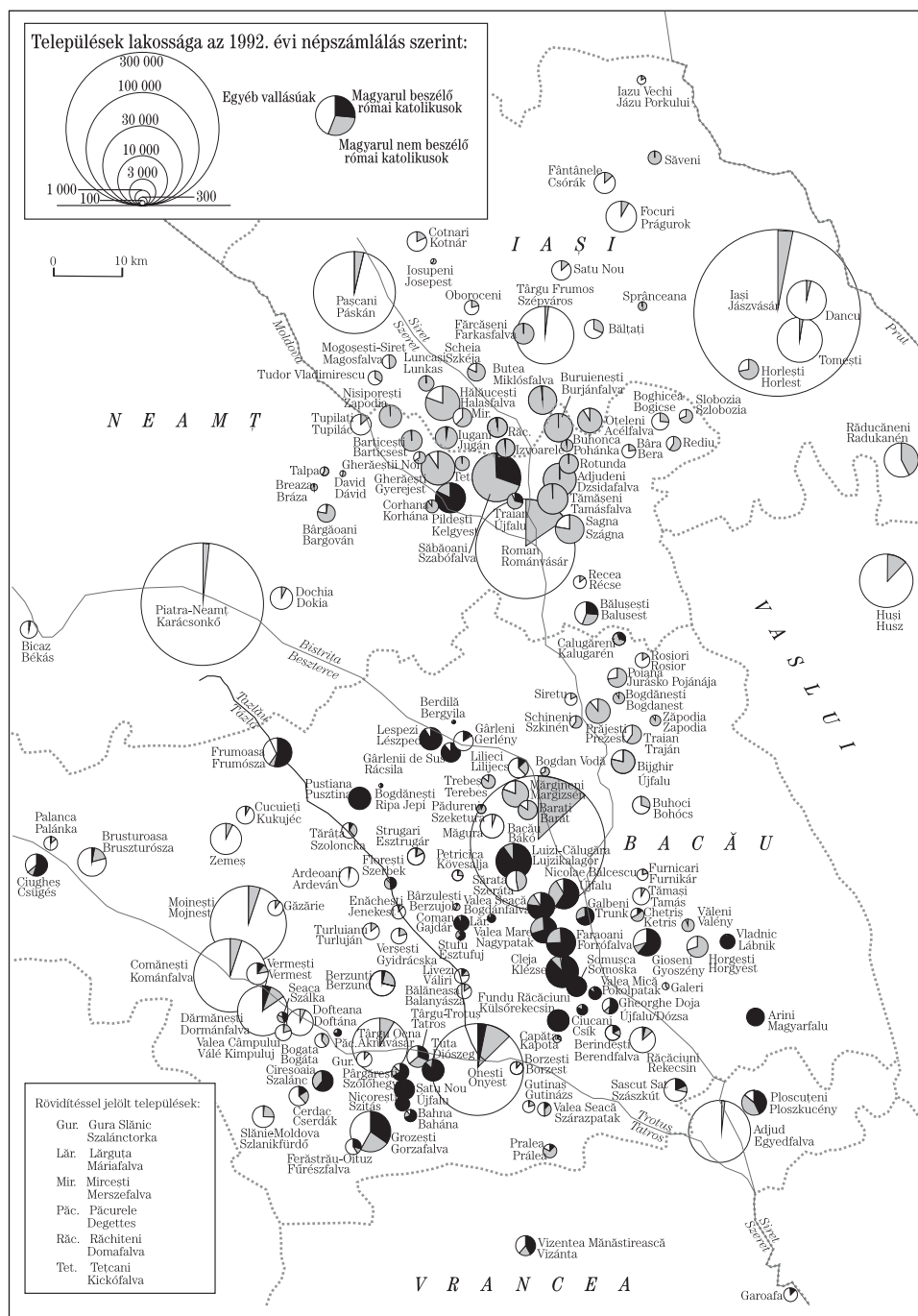
Hegyi Attila: Hat nemzetiség egyetlen faluban? Egy moldvai csángó falu etnikai identitásáról. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. Budapest, Teleki László Alapítvány, é. n. 83–96.

Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2005.

Kinda István: A társadalmi kontroll és intézményei a moldvai falvakban. Normák, normaszegők és szankciók a csángó társadalomban. In: uo. 21–56.

Kós Károly – Nagy Jenő – Szentimrei Judit: *Moldvai csángó népművészet*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1981.

Lükő Gábor: *A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal*. [Lükő Gábor művei 2.] Budapest, Táton Kiadó, 2001.



A moldvai csángók az 1990-es években, Tanczos Vilmos kutatásai nyomán

**Tánczos Vilmos: Szappan a kre-
denc sarkán, avagy a csángó-
kérdés tudománya és politikája.**

„[...] a csángók ürügyén volta-
képpen *mindig önmagunkról*,
azaz a Kárpát-medencében élő
magyarság egészéről beszélünk.
Az ún. „csángókérdés” csak ap-
ropó arra, hogy a nemzet sors-
kérdéseit megjelenítsük. Például: – A Kárpát-medencében
zajló, számunkra többnyire
kedvezőtlen nyelvi folyamatok
időszerűvé teszik a nyelvi asszi-
milációról való gondolkodást (pl.
mennyire lassítható? természe-
tes vagy kierőszakolt jelenség?
stb.) – A (nép)hagyomány és
modernitás viszonyának kérdé-
se, a hagyományörzés vagy a ha-
gyomány feladása a modernitás
körülményei között – ugyancsak
olyan problémák, amelyek a mai
magyar társadalom egészét fog-
lalkoztatják. – A határon túli kö-
zösségek védelmének jogcíme,
a külső képviselő legitimitása
Trianon óta vissza-visszatérő vita-
témák. Az értelmiségi réteg híján
magatehetetlenné lett csángó
etnikum kapcsán például felvet-
hetők a következő, mindig nehe-
zen megválaszolható kérdések:
Beavatkozhatunk-e egy közösség
identitásának alakításába akkor,
amikor ez az etnikum a nyelvi-tu-
dati beolvadás olyan szintjére ju-
tott, ahol már nem képes önnön
identitását, akaratát kinyilvání-
tani? Vajon el tudjuk-e fogadni az
identitásvesztés szabadságát vagy
azokat, akik ki akarnak szakadni
a nemzetből, visszatartathatjuk-e
ettől a lépéstől? [...] A csángó-
ság látványos, szemünk előtt zajló
asszimilációja nap mint nap arra
készteti a közösségben gondol-
kodó magyar értelmiséget, hogy
a történelmi Magyarország jogi
elvesztése után valami módon vi-
szonyuljon a hajdanvolt ország *de
facto* történő, a demográfiai viszo-
nyok lassú átalakulásában tetten
érhető elvesztéséhez is.”

Kisebbségkutatás, 2001. 1. sz.
58–59.



Magyartanítás a lézipedi iskolában

a férfiak a környező nagyvárosokba ingáztak, vagy távolabbi regáti és erdélyi építőtelepeken, gyárakban dolgoztak, a 70-es évektől nagyobb számban családotól is kitelepedve. A moldvai csángó falvak, a nagy gyermeklétszám okán, az elzárkózás, a képzettségi hátrányok és a csekély generációk közötti foglalkozási mobilitás miatt, a románokkal összehasonlítva egyszerűbbek, szegényesebbek. Az 1989 utáni gazdasági változások nyomán sorra szűntek meg azok a munkahelyek, üzemek, amelyek munkát adtak a moldvai csángó falvak férfilakosságának. (Egyedül Lábnikból a rendszerváltás előtt 3 autóbusznyi dolgozó „navétázott” (ingázott) Bákóba, 2001-ben csupán 2–3 embernek volt munkahelye a városban.) Ez a változás és a megélhetési kényszer jelentős munkamigrációt indított Magyarországra, Izraelbe, Olaszországba és Spanyolországba. A munkacélú kivándorlás mértékére utal, hogy a jászvásári római katolikus püspökség már lekipásztórokat küldött Olaszországba az ott élő csángó közösségek lelkigondozása céljából.

1990-ben alapították a **Moldvai Csángó Magyarok Szövetségét**, amelynek fő célja a moldvai csángók érdekeinek védelme, az anyanyelvre épülő hagyományos kultúra megőrzése. A Szövetség a román tanügyi törvényre hivatkozva kérvényezte, hogy tegyék lehetővé a magyar nyelv, irodalom és kultúra tanítását azoknak a tanulóknak, akiknek a szülei írásban ezt igénylik. A visszatérő fenyegetések, verbális és alkalmankénti fizikai agresszió ellenére 2000-ben Lézipeden hét, Pusztinán huszonkilenc és Klézsén huszonöt gyermek

szülei kérvényezték a magyar nyelv oktatásának beindítását. A Bákó megyei tanfelügyelőség Klézsén a magyar oktatás ellen aláírási akciót indított, melyben a helyi magyar oktatás megalapozatlanságát igazolta 598 helyi lakos. Ennek nyomán a Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége elhatározta, hogy a magyar oktatást magán- és közösségi házakban kezdik meg, tanítási időn kívül. 2000-ben Klézsén, 2001-ben Somoskán, Pusztinán, Trunkon, Külsőrekecsinben és Diószénben kezdődött meg ilyen módon az oktatás. A megyei tanfelügyelőség azonban közegészségügyi okokra hivatkozva akadályozta a magyar tanítást, pereket indított az oktatást kezdeményező szervezetek és alapítványok ellen és a helyi rendőrség zaklatta a magyar nyelvet oktató tanárokat. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2001-ben elfogadott, a csángó kultúra védelmét célzó ajánlás nyomán a helyzet valamelyest normalizálódott, a román hatóságok lehetővé tették, hogy reggel 7–8 óra között hetente kétszer magyar órát lehetett tartani a helyi állami iskolákban. A 2005–2006-os tanévben a csángó oktatási programban 1.187 diák vett részt: 725 gyerek tanult magyar nyelvet állami iskolában, 369 gyerek csak a fakultatív, iskolán kívüli foglalkozásokon vett részt.

Számos 1989 után alakult **szervezet, kulturális egyesület** támogatja a moldvai csángó diákok erdélyi és magyarországi anyanyelvi iskoláztatását, a diákok kollégiumi elhelyezését és ösztöndíjban való részesítését. Rendszeresen szerveznek moldvai kisiskolásoknak

magyar nyelvű táborokat Erdélyben és Magyarországon. Román részről a csángókat, a csángók román eredetének és kultúrájának eszméjét a 2001-ben alapított Dumitru Marti-naş Egyesület képviseli.

Az 1990-től Jászberényben évente meg-szervezett csángó fesztivál és az 1997 óta megrendezett budapesti csángó bál a moldvai csángó folklór seregszemléje, ahol a magyar-or-szágiak is megismerhetik a sok újabbkori román hatást is mutató csángó hangszeres népzene-t és táncokat, meghallgathatják és megtanulhatják a moldvai népdalokat.

A **csángók anyanyelvi, kisebbségi jogai-nak kérdése** az 1990-es évek második felétől felkerült a kisebbségi jogokról és a veszélyeztetett kisebbségek védelméről folytatott euró-pai egyeztetések témái közé. Tytti Isohooka-na-Asunmaa finn riportőr, az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének tagja, 1999-ben a moldvai csángóknál tett szemleútjának tapasztalatai nyomán, 2001. május 4-én jelen-tést nyújtott be az Európa Tanács parlamenti közgyűléséhez „A csángó kisebbségi kultúra Romániában” címmel. Ennek alapján a tes-tület 9 pontban fogalmazta meg 1521 (2001) számú ajánlását Románia számára. A doku-mentum egyébeken mellett az anyanyelven történő oktatást, a „csángó nyelven” történő



Csángó bál Budapesten

misézés biztosítását, a csángó szervezetek elismerését és támogatását, a csángó kultúra romániai bemutatását és a térség gazdasági megújulásának elősegítését szorgalmazta.

Tudja-e?

■ A moldvai csángó falvakból ma is sokan eljár-nak a csíksomlyói búcsúra és a Pün-kösd vasárnapra virradó hajnalon a felkelő napba nézve a Szentlélek repdesését vélik látni, ami sokak szerint ősi pogány napkul-tusz maradványa.

■ A moldvai magyarok legismertebb auto-didakta költője a szabófalvi Lakatos Deme-ter (1911–1974). Verseit az északi csángók archaikus sz-ező nyelvjárásában írta.

Lakatos Demeter:
Messze ot hulnap szentule

Messze ot hulnap szentule
Megfog vala apam szokcor
Kezementul
Miciszavala a hul a nap
Leszentul
Mangyavala dsermek latud
Ot nini
Mesze ot hul nap lebujik
Moszt nini

Ot vagyand ed nad szip orszag
Tud meg tiesz
Magjard ot az vilagodand
Ha leik ri
Ien elmenek maszt, viny vagyak
Nem uro
Ne feleis el en tanitlok
Sak iuro
Det meghult, okorisz monto
Halálnal
Mit mondtom itembe ne
Feleisdel
Riut det monto basu nekem
Ereki
Mynha maszt i latam mind folnak
Kunujii
Monto nekem en nem tutom
Mosztonig
Elig maszt az ü tize hogy
Belim ig
Nem feleitem el szoho zen
Apamot
Kishike det voltam nekem
Mit mondot
Ot vagyond a mük országunk
Tud meg iul.

Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972.

Mikecs László: *Csángók*. Budapest, Optimum, 1989.

Peti Lehel: A csángómentés szerkezete és hatásai az identitásépítési stratégiák-ra. In: Jakab Albert Zsolt – Szabó Árpád Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 5. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2006. 129–155.

Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. Budapest, Teleki László Alapítvány, é. n.

Pozsony Ferenc: *A moldvai csángó magyarok*. Bu-dapest, Gondolat Kiadó – Európai Folklór Intézet [Örökség], 2005.

Sándor Klára: Magyar nyelv-élesztés? Megjegyzések a csángó beiskolázási kí-sérletről. In: Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Anyanyelv, oktatás – közös-ségi nyelvhasználat*. Buda-pest, Gondolat Kiadói Kör –MTA Kisebbségkutató In-tézet, 2003. 153–182.

Tánczos Vilmos: A moldvai csángók lélekszámáról. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. [A Magyar-ságkutatás Könyvtára XXI-II.] Budapest, Teleki László Alapítvány, é. n. 7–32.

Tánczos Vilmos: *Keletnek megnyílt kapuja*. Kolozsvár, KOM-PRESS – Korunk Baráti Társaság, 1996.

Tánczos Vilmos: Szappan a kredenc sarkán, avagy a csángókérdés tudománya és politikája. *Kisebbségku-tatás* 2001. 1. sz. 53–62.

Tytti Isohookana-Asunmaa: Jelentés. A csángó kisebbségi kultúra Romániában. In: *Veszélyeztetett kisebbségi kultúrák Európában*. Budapest, Európai Tanács Információs és Dokumen-tációs Központ, 2002. 105–127.